

**XALQARO EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHILISHI UCHUNOLIB
BORILAYOTGAN CHORA TADBIRLAR**

Otabaeva Maftuna

To`xtayeva Aminaxon

Toshkent davlat yuridik universiteti

Xalqaro huquq va qiyosiy huquqshunoslik

fakulteti 3-kurs talabalari

Annotatsiya: *ekologiya, atrof-muhit, inson, chiqindi, hayvonlar, azon qatlami, Lado ko`li, zaxarli gazlar, sanoat zonalari, ekologik tashkilotlar, xorijiy tajribalar, ekologik muammolar.*

**Kalit so`zlar:** *Ushbu maqola ekologiya va atrof muhitga jiddiy ta'sir ko`rsatayotgan omillar va ularni bartaraf etish usullari, xorijiy tajribalar va xalqaro tashkilotlar va davlatlar tomonidan olib borilayotgan chora tadbirlar, insoniyat hayotiga xavf-solayotgan ekologik muammolar, ularni yechish uchun insoniyatdan talab qilinayotgan harakatlar va ularning qisqacha yechimlari haqida tahliliy yo`sinda yozildi.*

Bilamizki har birimiz dunyoga kelgach tabiiy muhit bilan o`zaro ta'sirga kirisha boshlaymiz. Tabiatda mavjud bo`lgan jamiyki narsalardan foydalanamiz. Suv, havo, quyosh nuri va elektr energiyasiz hayotni hatto tasavvur ham qilib bo`lmaydi. Lekin biz bulardan to`g`ri foydalana olyapmizmi? Bizning hozirgi hayot tarzimiz atrof-muhitga zarar yetkazamayaptimi? Albatta yo`q desak adashgan bo`lamiz. Kuniga million tonnalab chiqindilar va zavodlardan, avtomobillardan chiqayotgan zaharli moddalar nafaqat tabiat-muhitga balki insonning salomatligiga ham ta'sir qilmasdan qolmaydi. Bularning oqibatida hozirgi kunga kelib ozon qatlamining ham yemirilishiga sabab bo`lmoqda.

Barchamizga ma'lumki, atmosfera ozon qatlami quyoshning ultrabinafsha nurlarini ushlab qoladigan qalqon hisoblanadi. Atmosfera havosidagi ozon juda oz qismni tashkil etsada, uning ahamiyati benihoya kattadir. U oqsil va nukleinli kislotalarni yemiruvchi qat'iy ultrabinafsha nurlanishni ushlab qoladi. Ta'kidlash lozimki, stratosfera ozoni – ob- havoning qisqa muddatli va lokal o`zgarishlarini belgilaydigan muhim iqlimiy omildir. Quyosh nurlanishini yuta turib va energiyani boshqa gazlarga uzata turib, ozon stratosferani isitadi va bu bilan butun atmosferada sayyoraviy issiqlik va sirkulyar jarayonlarning xususiyatlarini tartibga soladi. Ozonning o`zgaruvchan molekulalari tabiiy sharoitlarda, jonli va jonsiz tabiatning turli

omillari ta'sirida hosil bo'ladi va parchalanadi, uzoq tadrijiy rivojlanish davomida ushbu jarayon birmuncha dinamik muvozanatga keldi. Afsuski, sayyoramizda tabiiy muvozanat buzilishi natijasida ozon qatlamining yemirilishi bilan bog'liq ekologik xavf paydo bo'ldi. Bu esa kelajakda iqlimning bashorat qilib bo'lmaydigan o'zgarishlariga, ya'ni inson organizmi immun-tizimining zaiflashishiga, onkologik kasalliklar sonining oshishiga, o'simliklarning sekin o'sishiga olib kelishi mumkin. ¹⁰²

Ozon qatlamini olimlar "biologik qalqon" deb ham ataydilar. Taassufki, bu qalqonning yemirilishiga inson omili katta rol o'ynayapti. Kosmik parvozlar, reaktiv samolyotlar parvozi, avtomobillar va boshqa manbalardan chiqayotgan gazlar, ayniqsa, sovitish tizimlaridagi freon gazi bu qatlam holatiga aks ta'sir ko'rsatmoqda. Mutaxassislar malakasini oshirish borasida esa ayrim xorijiy mamlakatlarning tajribalarini namuna tariqasida o'rgansak foydadan xoli emas. Masalan, Germaniyadagi tabiati go'zal maskanlarda maxsus ekologik tarbiya berish joylari tashkil etilgan. Ularda yoz oylarida mutaxassis o'qituvchilar ekologiya bo'yicha o'z malakalarini oshiradilar, maktabga qaytgach, olgan bilimlarini, tajribalarini amalda qo'llaydilar. Zero, bolalarni tabiatga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalash shunchaki bir ermak uchun qilinadigan ish emas. Bu davlat ahamiyatiga ega dolzarb masaladir. Biz sog'lom, mehnatsevar, dunyoqarashi keng yoshlarni tarbiyalab, voyaga yetkazsakgina kelajagimiz nurli bo'ladi. Insoniyatning tabiatga haddan ortiq ta'siri ko'pincha ekologik muammolarni yuzaga keltiradi. Bular orasida chiqindilar muammosi ham hozir eng dolzarb masalalardan biriga aylanib boryapti. Fan-texnika va texnologiyalarning jadal rivojlanishi jarayonida aholi iste'moli uchun yaroqsiz bo'lgan ishlab chiqarish mahsulotlarining chiqindi sifatida tashlab yuborilishi avj olgan. Tahlillarga ko'ra, jahonning deyarli barcha mamlakatida qattiq maishiy chiqindilar aholi jon boshiga har yili 1 foizga oshmoqda. Bugungi kunda dunyo miqyosida chiqindilar muammosi eng dolzarb ekologik masalalardan biriga aylanib bormoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, so'ngi yillarda maishiy va sanoat chiqindilari yildan-yilga ko'payib boryapti. ¹⁰³

Ayniqsa, XXI asrda maishiy chiqindilar hajmining o'sishi ekologik barqarorlikka juda katta salbiy ta'sir ko'rsata boshladi. Chiqindilar - bu inson hayoti uchun xavf tug'diradigan, shuningdek atrof-muhit uchun xavf tug'diradigan zamonaviy zamonaviy muammolardan biridir. Ko'pgina mamlakatlarda ushbu tabiiy ofat bilan bog'liq vaziyatning jiddiyligi to'g'risida hali ham noto'g'ri tushunish mavjud, shu sababli qat'iy qoidalar va qayta ishlash masalalarini tartibga

¹⁰² <https://xs.uz/uz/post/bugun-zahon-ozon-qatlamini-himoya-qilish-kuni-ushbu-biologik-qalqon-himoyaga-muhtozh>

¹⁰³ <https://xs.uz/uz/post/bugun-zahon-ozon-qatlamini-himoya-qilish-kuni-ushbu-biologik-qalqon-himoyaga-muhtozh>

soluvchi zarur me'yoriy-huquqiy hujjatlar mavjud emas. ¹⁰⁴

Ma'lum bir vaqtga qadar tabiat keraksiz narsalarni qayta ishlash bilan kurashdi, ammo insoniyatning texnologik taraqqiyoti ushbu lahzada muhim rol o'ynadi. Tabiiyki, yuz yildan ortiq davom etadigan yangi materiallar paydo bo'ldi, parchalanish yoki ishlov berish, va bunday antropogen stresslar tabiatning kuchiga kirmaydi. Ha, va juda muhim omil - bu chiqindilarning zamonaviy hajmi. U shunchaki ulkan. Ammo bugungi kunda chiqindilarning tarkibi xom ashyo sifatida qaralishi mumkin. Uni qayta ishlatish va qayta ishlatish mumkin. Har bir shahar aholisi uchun yiliga taxminan 500 dan 800 kg gacha axlat. Ba'zi mamlakatlarda 1000 kg gacha. Va bu raqam doimo o'sib bormoqda.¹⁰⁵ Zamonaviy chiqindilarni yoqish moslamalari va ularning barcha arsenallari bilan chiqindilarni qayta ishlash zavodlari shahar aholisidan qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash va utilizatsiya qilishning butun sanoat turi hisoblanadi.

Ekologiyani asrash borasida Germaniyaning yana bitta tajribasi haqida keltirib o'tishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi. Bugungi kunda insoniyat tabiat qo'ynida madaniy oilaviy hordiq olishni xohlashadi, tog'larga keng yaylovliklarga dam olgani boradilar. Ammo, tabiat bizga bergan go'zal manzaralarga to'g'ri muammlada bo'lmaymiz. Undan foydalanamizu, foydalangan chiqindilarimizni o'sha joylarga qodirib ketamiz. Aynan shuning oqibatida hozirgi kunda shunday manzarali joylar keng chiqindi uyimlariga to'lib ketayotgani va havoning ifloslanishiga, o'sha joyni esa tabiatiga jiddiy salbiy tas'ir ko'rsatmoqda. Germaniyada esa bunday joylarga kirishingiz uchun ma'lum miqdorda pul to'lashingiz kerak, qiziqalisi shundaki, agarda siz o'sha joyni toza tutib, chiqindilarizni tozalab ketsangiz to'lagan puliz o'zizga qaytarilib berilar ekan. Bu tabiatni asrash uchun juda yaxshi g'oya. Ko'plab mamlakatlar o'zlarida qo'llasalar, tabiatni asrash uchun juda yaxshi samarali usul bo'lib xizmat qiladi. Bizningcha, ekologik tashkilotlar tomonidan bu borada yechilishi kerak bo'lgan muammlalar talaygina. Buni nafaqat ekologik tashkilotlar, balki, har bir davlat o'z qonunlarida, har bir shaxs esa ekologiyani asrashga harakat qilishi kerak.¹⁰⁶

Maishiy yoki kommunal chiqindilar - odamlar tomonidan chiqarilgan va inson hayoti natijasida hosil bo'lgan juda ko'p miqdordagi suyuq va qattiq chiqindilar. Bu buzilgan yoki muddati o'tgan oziq-ovqat, dorilar, uy-ro'zg'or buyumlari va boshqa axlat bo'lishi mumkin. Har qanday mahsulotni ishlab chiqarish, ishlab chiqarish ishlari natijasida hosil bo'lgan va to'liq yoki qisman

¹⁰⁴ <https://uz.thinkfirsttahoe.org/1870-environmental-issue-of-garbage-and-waste.html>

¹⁰⁵ <https://uz.thinkfirsttahoe.org/1870-environmental-issue-of-garbage-and-waste.html>

¹⁰⁶ <https://uz.thinkfirsttahoe.org/1870-environmental-issue-of-garbage-and-waste.html>

o'z xususiyatlarini yo'qotgan sanoat - xom ashyo qoldiqlari. Sanoat suyuq va qattiq bo'lishi mumkin. Qattiq sanoat: metallar va qotishmalar, yog'och, plastmassa, chang, poliuretan ko'piklari, polistirol ko'pik, polietilen va boshqalar. Suyuq sanoat: har xil ifloslanish darajasidagi kanalizatsiya va yog'ingarchilik.

Chiqindilarni qog'oz yig'ish qayta ishlangan materiallardan materiallar ishlab chiqarish zanjiridagi eng muhim jarayon emas. Zavodlar barcha zarur ishlab chiqarish vositalari bilan jihozlangan bo'lishi kerak. Rossiyada bu sanoat rivojlanmagan. Qayta ishlangan materiallardan gazeta nashrlarini olish uchun bo'yoqni olib tashlash, massani tozalash va oqartirish kerak. Jarayon juda oddiy va arzon emas. Va Rossiyadagi barcha iqtisodiy nochor jarayonlar ular boshlanishidan oldin ham tugaydi.¹⁰⁷

"Promotxody"

Moskva sanoat korxonasida chiqindi qog'ozni izolyatsiyalash uchun arsenal uskunalari mavjud. Evropada chiqindi qog'ozdan issiqlik izolatsiyasi materiallari uzoq vaqtdan beri bajarila boshlandi. Ecowool (issiqlik izolatsiyasi) deb nomlangan narsa nafaqat quruvchilar orasida, balki oddiy xaridorlar orasida ham mashhurlikka erishdi. Ushbu ekologik material odamlar va atrof-muhit uchun mutlaqo xavfsizdir.¹⁰⁸

Yaponlar yanada uzoqlashdilar. Ular hojatxona qog'ozlarini qayta ishlangan poezd chiptalari va metro chiptalaridan tayyorlaydilar. Karton idishlar ham ushbu chiptalardan tayyorlanadi. Rangli metallarning ifloslanishi. Yuz minglab sarflangan batareyalar shahar chiqindilariga tashlanadi. Axlal bilan birga yuzlab tonna simob, qalay, volframli lampalar chiqindilarga tashlanadi. Ikkilamchi xom ashyoni qayta ishlash birlamchi mahsulotga qaraganda bir necha baravar foydalidir. Rudadan metal olish ikkilamchi metallarni yig'ish va qayta ishlashdan 25 baravar qimmat. Birlamchi xom ashyolardan alyuminiy ishlab chiqarish eritishdan 70-80 baravar ko'proq elektr energiyasini iste'mol qiladi.¹⁰⁹

Shisha idishlar har bir shaharning tog'larida va nafaqat noqulay hududlarda, balki shaharning markazida ham bunday hodisa kam uchraydi. Shisha idishlar poligonga, poligonga yoki o't o'chiruvchiga etib boradi.

Shisha idishlarni ko'p marotaba ishlatish yangisini ishlab chiqarishdan ko'ra tejamkor bo'lsa-da, bu nuqta to'g'ri rivojlanmagan.

Avtomobilsozlik sanoatining o'sishi bilan atrof-muhitga salbiy ta'sir kuchaydi. Batareyalar, plastmassa, metallardan tashqari, avtoulavlar kauchuk

¹⁰⁷ <https://uz.thinkfirsttahoe.org/1870-environmental-issue-of-garbage-and-waste.html>

¹⁰⁸ <https://uz.thinkfirsttahoe.org/1870-environmental-issue-of-garbage-and-waste.html>

¹⁰⁹ <https://xs.uz/uz/post/chiqindilarni-qajta-ishlash-sohasini-rivozhlantirishda-iqtisodiy-usullardan-fojdaniladi>

shinalar shaklida juda ko'p axlatni chiqaradi. Asosiy muammo shundaki, tabiat kauchuk bilan kurashishga qodir emas. Avtomobil shinalari bilan atrof-muhitning ifloslanishiga yo'l qo'ymaslik uchun ularni 5 mm o'lchamdagi kauchuk maydalagichga qayta ishlash orqali erishish mumkin. Shundan so'ng, olingan materialdan turli xil mahsulotlarni ishlab chiqarish mumkin.

Rus olimi Platonov eski shinalardan yoqilg'i olish usulini ixtiro qildi. Shinalar maxsus reaktorga joylashtiriladi va kimyoviy eritma bilan quyiladi. Bir necha soat o'tgach, benzininga distillanishi mumkin bo'lgan moyga o'xshash suyuqlik olinadi. Shunday qilib, 1000 kg shinalarni qayta ishlash orqali siz taxminan 600 kg moyga o'xshash suyuqlikni olishingiz mumkin, shundan 200 litr benzin va 200 litr dizel yoqilg'isi olinadi.¹¹⁰

Radiokimyoviy stansiyalar, atom elektr stantsiyalari, ilmiy tadqiqot markazlari chiqindilarning eng xavfli turlaridan biri - radioaktiv moddalarni ishlab chiqaradilar. Bu tur nafaqat jiddiy ekologik muammo, balki ekologik halokatni ham keltirib chiqarishi mumkin. Radioaktiv qoldiqlar suyuq (ularning ko'pi) va qattiq bo'lishi mumkin. Noto'g'ri foydalanish ekologik vaziyatni yanada yomonlashtirishi mumkin. Boshqa mamlakatlardan Rossiyaga radioaktiv moddalarni olib kirish taqiqlanadi. Tanishuvning qayg'uli tajribasi ham bor - Chernobil avariyesi. Ushbu turdagi ifloslanish global ahamiyatga ega.

Rossiyada axlat bilan bog'liq vaziyat juda ko'p narsani talab qiladi. Chiqindilar va poligonlarda kislotaning ko'p qismi, atigi 3-4% qayta ishlanadi. Chiqindilarni qayta ishlash zavodlarining aniq etishmasligi mavjud. Bir nechta yoqish zavodlarining mavjudligi faqat bitta turni boshqasiga aylantiradi. Bunday yondashuv Rossiyada axlat va chiqindilarning ekologik muammosini hal qilmaydi. Bundan tashqari, Rossiya o'zlarining ma'lum miqdorini import qilish evaziga zamonaviy qayta ishlash zavodlarini bepul qurishga tayyor bo'lgan Evropa kompaniyalarini jalb qilmoqda. Shunday qilib, Rossiya xalqaro poligonga aylanishi mumkin. Chiqindilar bilan bog'liq ekologik muammolarni bartaraf etish uchun vaziyatni baholash, ta'limni qisqartirish strategiyasini ishlab chiqarish, ishlab chiqarishga chiqindilarsiz yoki kam chiqindilarli texnologiyalarni joriy etish kiradi.

Yana bir ekologik asrab qolinishi uchun chora ko'rilishi kerak bo'lgan joy bu Ladoga ko'lidir.

Ladoga ko'li (Yevropadagi eng katta ko'l) bir necha o'n yillar oldin yaxshi suv sifati bilan ajralib turardi. Hozirgi vaqtda inson ta'siri natijasida suvning saprobligi va zaharliligi o'zgardi, fitoplankton biomassasi ko'paydi va ko'plab sezgir turlarning populyatsiyasi kamaydi. Umurtqasiz hayvonlarning

¹¹⁰ <https://xs.uz/uz/post/chiqindilarni-qajta-ishlash-sohasini-rivozhlantirishda-iqtisodij-usullardan-fojhdalaniladi>

morfologik deformatsiyalari kuchli ifloslangan joylarda kuzatiladi va toksik ta'sir ko'pincha baliqlarda uchraydi. Ladoga ko'lining ekologik inqirozi uning drenaj hududida inson faoliyati tufayli yuzaga keladi. Bu hudud nisbatan yuqori darajadagi sanoatlashganligi va iqtisodiy rivojlanishi bilan ajralib turadi. Noqulay atrof-muhit ta'siri fazoviy jihatdan tartibsiz bo'lib ko'rinadi, ular asosan ajratilgan qo'ltiqlarda va qirg'oqqa yaqin hududlarda, ayniqsa termal barlar mavjud bo'lganda sodir bo'ladi, ammo butun ko'lda ozuqa moddalari kontsentratsiyasining umumiy ortishi haqida dalillar mavjud. Ladoga ko'li ekotizimini tiklash uchun shoshilinch choralar ko'rish kerak.¹¹¹ Insoniyat tominidan toza ekologik muhitning yo`q bo`lib ketishiga aynan o`zimiz sababchimiz. Ko`p hollarda sanoat va iqtisodiy rivojlanish, ko`plab zaxarli fabrikalarning qurilishi ham bunga sabab bo`lmoqda. Buning natijasida nafaqat toza suv, ekologiya, havo balki hayvonlarning zaxarlanishiga va oxir-oqibatda esa o`zimizga ham salbiy ta'sirini o`tkazmay qolmaydi. Ko`plab tajribalar shuni ko`rsatadiki, bu kabi ekologik muammolarga yechim topmasak, bu insoniyatning yo`q bo`lib ketishiga ham asosiy sabab bo`lishi mumkin.

Sayyoradagi inqirozli ekologik jarayonlarning rivojlanishi. O'z navbatida, cho'llanish, o'rmonlarni kesish, degradatsiyaga olib keladigan ekologik muammolarva qishloq xo'jaligi erlarining yo'qolishi jahon oziq-ovqatining keskinlashuviga olib keladi. Harbiy kabi global muammoning ekologik xavfi katta.

Tabiiy resurslarning degradatsiyasi natijasida katta iqtisodiy xarajatlarni, ifloslanish, aholi salomatligining yomonlashuviga olib keladi.¹¹²

Yerdagi axlat iqlim o'zgarishi va atrof-muhitning yomonlashuvining asosiy sabablaridan biridir. Bu global ekologik muammo bo'lib, yaqin orada qaytarib bo'lmaydigan bo'lib qoladi, chunki chiqindilar sayyoradagi barcha hayot uchun jiddiy xavf tug'diradi. Ko'pgina mamlakatlarda aralash chiqindilarni muqarrar ravishda yo'q qilish sababli, parchalanishi qiyin bo'lgan chiqindilar yuzlab yillar davomida zaharli birikmalarni bug'laydi. Chiqindilar va atrofdagi havo yuqoridagi chiqindi gazlar bilan ifloslangan. Noto'g'ri tashkil etilgan poligonlarda zaharli oqindi tuproq va er osti suvlariga kirib boradi.

Mumkin bo'lgan tahdid nafaqat noorganik materiallar. Boshqa tarkibiy qismlar bilan aralashirilgan oziq-ovqat qoldiqlari chirimaydi. Chiqindilarda ular anaerob sharoitda parchalanadi, bu uglerod dioksididan 21 marta ko'proq zaharli bo'lgan metan ajralib

¹¹¹ Drabkova V. G. et al. Ecological problems of Lake Ladoga: causes and solutions //Hydrobiologia. – 1996. – T. 322. – №. 1. – C. 1-7.

¹¹² Kovalenko K., Kovalenko N. Ecological problem of modernity as a global problem of humanity //MATEC Web of Conferences. – EDP Sciences, 2018. – T. 193. – C. 01033.

chiqishi bilan davom etadi. Organik moddalar, shuningdek, portlashlar, xavfli infeksiyalar va hatto epidemiyalar tarqalishining manbai bo'lishi mumkin. Eng katta xavf - bu radioaktiv qoldiqlar. Ionlashtiruvchi nurlanish tirik hujayralardagi kanserogen va mutajenik o'zgarishlarni keltirib chiqaradi, bu o'simliklar, hayvonlar va insonlar uchun zararli. Atrof muhitda radionuklidlarning to'planishi bilan bog'liq axlatning ekologik muammosi kelajak avlodlarga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Sanoat inqilobi, sayyoramizning tobora ko'payib borayotgan aholisi va tabiiy resurslardan oqilona foydalanmaslik biosferaning barcha qobiqlari tezda tiqilib qolishiga olib keldi. Inson faoliyati tufayli juda ko'p miqdordagi ifloslanmagan chiqindilar tirik va tirik bo'lmagan tabiatga, inson salomatligiga tuzatib bo'lmaydigan zarar etkazadi.¹¹³ Ko'p mamlakatlarda o'nlab yillar davomida ishlab chiqarish va maishiy ish bilan bog'liq masalalarni tartibga soluvchi huquqiy hujjatlar mavjud emas edi. Shu sababli, dunyoda axlat muammosi tezda global bo'lib qoldi. Odamlar va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlarga yangi qarash axlat sayyorasi yaqinda hayot uchun yaroqsiz bo'lib qolishini anglaganidan keyin paydo bo'ldi. Hatto bugungi kunda ham global ekotizim chiqindilarni to'planadigan chiqindilarni zararsizlantirishga qodir emas. Faqat plastmassa va shishaning biologik buzilishi yuzlab yillar davom etadi.

Ammo tanganing boshqa tomoni ham bor. Odamlar eng ko'p tashlaydigan maishiy chiqindilar ekologiya uchun zararli bo'lish barobarida, arzon xomashyo hamdir. Ya'ni, chiqindilarning 80 foizgacha qismini organik moddalar tashkil qiladi hamda ularni qayta ishlash natijasida katta miqdordagi energiya va energiya tashuvchilarni ishlab chiqarish mumkin.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi chiqindilarning 85 foizini qayta ishlash mumkinligini ko'rsatmoqda. Masalan, Yaponiyada rezina va kabel buyumlarning 34 foizi, shisha buyumlarning 43 foizi, qog'oz va kartonning 54 foizi chiqindilarni qayta ishlash evaziga olinar ekan. Xitoyliklar esa alyuminiy, temir, mis kabi metallardan yasalgan buyumlarning 33 foizini, jun, ipak, charm-attorlik buyumlarining 34 foizini turli chiqindilarni qayta ishlash hisobiga oladi. Ayrim davlatlarda chiqindilarni alohida yig'ish tizimi ham yo'lga qo'yilgan. Natijada qog'oz, plastik, alyuminiy kabi xomashyoning katta qismi qayta ishlashga yuboriladi. Bu jarayonning ekomuhitga ijobiy ta'siri katta bo'lib, energiya va xomashyoni sezilarli darajada tejaydi.

Yana bir ekologik muhofaza etilishi kerak bo'lgan narsa bu hayvonlardir.

¹¹³ <https://kun.uz/uz/news/2021/08/12/iqlim-ozgarishi-va-insoniyat-global-isish-natijasida-yuzaga-kelishi-mumkin-bolgan-tahdidlar>

Hayvonot dunyosi iqtisodiy ahamiyati nuqtayi nazaridan muhim tabiiy resurs, oziq-ovqat mahsulotlari, sanoatbop, texnikaviy va dorivor xomashyo va boshqa moddiy boyliklar olish manbayi ekanligi ma'lum. Shunda ekan uni huquiy-ekologik muhofaza qilish juda zarur. Keyingi 100-150 yil ichida hayvonlarning ko'plab qismi yo'qolib ketgan masalan 1800-yilgacha 33-tur sutemizuvchilar, qushlarning 30 turi yo'q qilingan bo'lsa, undan keying 100 yilda sutemizuvchilarning 73 turi, 120 ta qushlar batamom yo'q qilingan.¹¹⁴

Shundan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, hayvonot dunyosini ham asrash uchun huquqiy jihatdan mustahkamlangan ekologik qonunlarni yanada takomillashtirish va bu borada yangidan-yangi qonunlar qabul qilish zarur.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bugungi kunda yechilishi lozim bo'lgan ekologik muammolar talaygina. Biz oddiy kundalik chiqarayotgan chiqindilarimizdan tortib, mashina, korxonalaridan chiqayotgan zaxarli tutinlar, daraxtlarga nisbatan shavfqatsiz muamolada bo'lishimiz, ularni keshimiz, hayvonot dunyosini ham qirilib ketishiga sabab bo'lish bilan bir qatorda, bunga imkon yaratib berayotganimiz ham achinarli holatdir. Aslida siz kimgadir qanday javob qaytarsangiz u ham sizga shunday javob qaytaradi. Shunday ekan, tabiat, atrof-muhit ya'ni ekologiya muhitining toza bo'lishi bu o'zimiz, sog'lig'imiz va hayotimiz uchun foydalidir. Biz har birimiz ekologiyani asrash uchun xizmat qilishimiz, uni qandaydir tahkilot, yoki shaxslardan kutishimiz emas, har birimiz bu sohada mas'ulmiz. Zero, o'zimiz uchun, kelajak avlod uchun tabiatning har qaysi zarrasini asrab-avaylash, uni tozaligi va muhofaza qilinishi har birimizning burchimizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Drabkova V. G. et al. Ecological problems of Lake Ladoga: causes and solutions //Hydrobiologia. – 1996. – T. 322. – №. 1. – C. 1-7.
2. Ekologiya huqui Darslik// Mas'ul muharrir: Yuriidk fanlar doktori, professor, J.T.Xolmo`minov.-Toshkent TDYU 2018 366 b.
3. Kovalenko K., Kovalenko N. Ecological problem of modernity as a global problem of humanity //MATEC Web of Conferences. – EDP Sciences, 2018. – T. 193. – C. 01033.

INTERNET MANBALAR:

¹¹⁴Ekologiya huqui Darslik// Mas'ul muharrir: Yuriidk fanlar doktori, professor, J.T.Xolmo`minov.-Toshkent TDYU 2018 241-bet.

1. <https://kun.uz/uz/news/2021/08/12/iqlim-ozgarishi-va-insoniyat-global-isish-natijasida-yuzaga-kelishi-mumkin-bolgan-tahdidlar>
2. <https://xs.uz/uz/post/chiqindilarni-qajta-ishlash-sohasini-rivozhlantirishda-iqtisodij-usullardan-fojhdalaniladi>
3. <https://uz.thinkfirsttahoe.org/1870-environmental-issue-of-garbage-and-waste.html>